

Міністерство культури України
Харківська державна академія культури

КОЛЕСНИКОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 316.77 + 027.7 : 004

**КОМУНІКАЦІЙНІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ
БІБЛІОТЕК ВНЗ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ**

27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник доктор історичних наук, професор
Ільганасва Валентина Олександрівна,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри бібліотекознавства та
соціальних комунікацій

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Слободяник Михайло Семенович,
Національна академія педагогічних наук України
(м. Київ), завідувач кафедри управління
навчальними закладами Університету
менеджменту освіти

кандидат наук із соціальних комунікацій,
Олійник Ольга Віталіївна,
Харківська державна академія культури,
доцент кафедри іноземних мов

Захист відбудеться «14» березня 2012 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розісланий «13 » лютого 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Давидова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Комунікаційні моделі в діяльності бібліотек розвивалися внаслідок становлення та формування системи соціальних комунікацій протягом історії людства. З моменту виникнення бібліотеки її соціальне призначення було зумовлене книжково-документальною комунікацією, що була основною до середини ХХ ст. і встановлювала правила формування фонду, організацію читання населення та споживання інформації з використанням документальних носіїв.

В умовах становлення інформаційного суспільства комунікаційні засоби зазнали значних трансформаційних змін, що вплинуло на діяльність бібліотек. Найважливішим фактором у цьому контексті стала інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом ХХ ст. привів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації завдяки мультимедійній техніці і програмним технологіям.

Функціонування бібліотек ВНЗ в умовах інформаційного суспільства, що добігає стадії переходу до суспільства знань, виявляє наявність певних протиріч між рівнем системної інформатизації соціально-комунікаційної сфери в цілому і рівнем теоретичного осмислення та практичної реалізації комунікаційних моделей в умовах єдиного комунікаційного простору суспільства; новим організаційно-технологічним станом бібліотек ВНЗ та недостатньою розробленістю аналітичного апарату управління бібліотечною діяльністю; існуючими сталими моделями поведінки бібліотек ВНЗ та необхідністю їх розвитку в період медіатизації.

При достатньому рівні дослідження впливу інформатизації на трансформаційні зміни функціонування бібліотек, комунікаційні моделі їх діяльності лишаються маловивченими і потребують спеціального розгляду.

Теоретичне і практичне значення теми посилюється у зв'язку з необхідністю узагальнення уявлень про умови розвитку комунікаційних моделей діяльності відповідно до рівня інформатизації бібліотек ВНЗ, розгортання комунікаційних моделей їх поведінки; вдосконалення аналітичних засобів управління функціонуванням бібліотек вищої школи в умовах їх інтеграції до системи соціальних комунікацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (Державний реєстраційний номер 0109U000512), теми

кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій «Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності», теми науково-дослідної роботи «Інформатизація бібліотеки університету як чинник формування комунікаційних моделей діяльності», яка здійснювалася в Дніпропетровському національному університеті залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (Державний реєстраційний номер 0110U007508).

Мета дослідження полягає у визначенні тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства. Для реалізації мети дослідження передбачається виконання таких **завдань**:

- дослідити стан розробленості теми та сучасних наукових уявлень щодо об'єкта і предмета дослідження;
- визначити методи дослідження;
- розробити періодизацію етапів інформатизації бібліотек ВНЗ як чинника функціонування та розвитку комунікаційних моделей їх діяльності в Україні;
- виявити причинно-наслідковий зв'язок інформатизації і комунікаційних моделей бібліотечної діяльності в єдиному комунікаційному просторі;
- з'ясувати особливості організаційних форм діяльності бібліотек вищої школи в умовах їх інформатизації;
- здійснити вибір аналітичного апарату підтримки функціонування існуючих комунікаційних моделей діяльності бібліотек;
- розробити стратегічні напрями переходу до нової інтеграційної комунікаційної моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах єдиного комунікаційного простору України.

Об'єкт дослідження — комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ.

Предмет дослідження — вплив інформатизації на розвиток комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ України.

Методологія і методи дослідження зумовлені розвитком соціально-комунікаційної теорії бібліотекознавства та ґрунтуються на застосуванні комплексу підходів і методів. Теоретичну базу дисертаційної роботи забезпечили фундаментальні дослідження соціокультурних основ інформатизації, які відтворено в працях відомих учених Д. Белла, У. Дайзарда, К. К. Коліна, А. Мінка та С. Нори, А. І. Ракітова, А. Тоффлера, А. Д. Урсула. Вплив інформатизації на бібліотеку та

розгорання її комунікативної функції досліджували Н. І. Апшай, Ф. С. Воройський, В. М. Горовий, І. О. Давидова, В. О. Ільганаєва, А. І. Каптерев, М. П. Коновалова, Л. Й. Костенко, Т. М. Костирко, Н. М. Кушнарєнко, С. Г. Матліна, О. С. Онищенко, І. С. Пилко, М. С. Слободяник, А. А. Соляник, Ю. М. Столяров, А. С. Чачко, Г. В. Шемаєва, Г. М. Швецова-Водка, Я. Л. Шрайберг, Т. О. Ярошенко.

Методологічною основою дослідження є соціально-комунікаційний підхід у поєднанні із системним та модельним, використання яких дозволило: дослідити розгорання комунікаційних моделей функціонування бібліотек вищої школи України як компонентів соціально-комунікаційної системи суспільства; з'ясувати умови трансформаційних змін бібліотек ВНЗ на різних етапах їх інформатизації; визначити головні риси взаємодії користувачів і бібліотеки в умовах поліпредметності та поліканальності комунікаційних зв'язків у процесі інформатизації.

До методологічного інструментарію долучено методи: системного аналізу — під час вивчення структур і процесів інформатизації та умов формування комунікаційних моделей діяльності бібліотек; інформаційного аналізу — у процесі з'ясування особливостей використання бібліотеками ВНЗ каналів, засобів і форм електронної комунікації та розгляду умов ефективності комунікації; компаративний — під час визначення станів інформатизації бібліотек ВНЗ України порівняно із світовою практикою інформатизації та корпоратизації бібліотечної діяльності; моделювання — для відтворення абстрактних схем процесу комунікаційної взаємодії у відповідності до етапів інформатизації бібліотек ВНЗ; кластер-аналіз — для виявлення взаємозв'язків та взаємозалежностей комунікаційної діяльності бібліотек в єдиному інформаційному середовищі освіти.

Наукова новизна одержаних результатів. Проведене дослідження є першою комплексною дисертаційною роботою, що з'ясовує тенденції розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ України й узагальнює уявлення щодо умов їх переходу до інтеграційної комунікаційної моделі діяльності в період медіатизації.

Наукову новизну здійсненого дослідження визначають наведені нижче результати:

– уперше сформульовано положення про інтеграційну комунікаційну модель діяльності бібліотек ВНЗ, що є наслідком поєднання лінійної та інтеракційної (нелінійної) моделей в умовах повного автоматизованого

циклу бібліотечного виробництва і сервісу;

– уперше обґрунтовано положення про період медіатизації в процесах інформатизації бібліотек ВНЗ, ознаками якого є системно-інтеграційний стан бібліотечних технологій, інтегровані організаційно-функціональні бібліотечні структури, системно-мережеві засоби бібліотечного обслуговування, поліпредметні методи збереження, подання, поширення інформації та знань в умовах єдиного комунікаційного простору сучасності;

– розвинуто уявлення про причинно-наслідковий зв'язок інформатизації та організаційно-функціональній устрій бібліотек як основи розвитку комунікаційних моделей їх діяльності;

– визначено стан і характер інформатизації бібліотек ВНЗ України, які перебувають на різних стадіях опанування та впровадження науково-інформаційних технологій: інформатизація початкового, перехідного періодів та періоду медіатизації;

– запропоновано аналітичний апарат розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек вищої школи;

– розроблено стратегічні напрями та завдання переходу до нової інтеграційної комунікаційної моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах єдиного комунікаційного простору України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доповненні теоретичного змісту навчальних дисциплін «Бібліотекознавство», «Управління ДІС», «АБІС». Розроблена кластерна методика дає змогу вивчення і представлення відомостей про середовище функціонування бібліотек та вибору комунікаційних моделей діяльності відповідно до рівня інформатизації бібліотек сфери вищої освіти. Матеріали дисертації містять рекомендації для реалізації проектів інформатизації бібліотек ВНЗ та переходу до нового системного рівня організації діяльності бібліотек вищої школи як єдиної комунікаційної підсистеми освіти, формування комунікаційних стратегій бібліотечної діяльності в період медіатизації бібліотек ВНЗ України.

Матеріали дисертації були використані під час формування і реалізації проекту інформатизації бібліотек ВНЗ залізничної галузі України, створення нових організаційних форм бібліотек вищої школи, удосконаленні аналітичного апарату управління процесами розвитку бібліотек ВНЗ, про що свідчать акти про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана самостійно; наукові результати та висновки одержані дисертантом

особисто. Всі публікації за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Апробація результатів дисертації відбулася на міжнародних і всеукраїнських конференціях, а саме: міжнародній науковій конференції «Гуманітаризація вищої освіти» (Дніпропетровськ, 2007 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Якість функціонування бібліотечної системи ВНЗ» (Донецьк, 2007 р.), міжнародній науково-методичній конференції «Сучасний український університет: теорія і практика впровадження інноваційних технологій» (Суми, 2008 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ» (Донецьк, 2008 р., 2009 р.), міжнародній науковій конференції «Духовна сфера в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій» (Дніпропетровськ, 2008 р.), міжнародній науковій конференції «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань» (Харків, 2009 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна бібліотека як науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр місцевої громади» (Дніпропетровськ, 2009 р.), всеукраїнській науковій конференції «Система обслуговування користувачів у вузівській бібліотеці» (Дніпропетровськ, 2009 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Дослідник і віртуальне середовище» (Київ, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій» (Дніпропетровськ, 2010 р.), всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.» (Харків, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотеки ВНЗ України на шляху до світового інформаційного простору» (Харків, 2010 р.), міжнародній конференції «Крим 2010» «Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса» (Судак, 2010 р.).

Текст дисертації, головні наукові висновки та рекомендації обговорювалися на кафедрі бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури.

Публікації. Головні теоретичні положення і результати дисертації набули висвітлення в 34 одноосібних публікаціях. Серед них: 12 статей у фахових наукових виданнях; 4 — у монографіях колективів авторів; 16 — у матеріалах наукових конференцій; брошура — 1; авторське свідоцтво — 1.

Структура та обсяг дисертаційної роботи зумовлені метою та

завданнями дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації — 255 сторінок: перелік умовних позначень — 1 сторінка; основний текст — 173 сторінки; список використаних джерел — 32 сторінки (300 найменувань); додатки — 49 сторінок (21 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, сформульовано теоретико-методологічні засади дослідження. Розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача. Наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У **першому** розділі «**Трансформація діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації**», який складається із двох підрозділів, аналізуються умови функціонування бібліотек в інформаційному суспільстві та визначаються основні аспекти розгортання комунікаційної діяльності бібліотек під впливом інформатизації.

Доведено, що комунікаційні процеси в суспільстві набули ознак диверсифікації внаслідок виникнення нових інформаційних технологій, поширення соціально-комунікаційних структур.

Послідовна зміна суспільних комунікаційних систем відбувалася у зв'язку з трансформацією комунікаційних каналів, що пов'язано із засобами передачі повідомлень від джерела до отримувача. При цьому спостерігається зміна схем передачі повідомлень, що передбачає різні процеси генерації, збереження, передачі цільових установ, аудиторій, яким ці повідомлення призначаються. Ці схеми набули відтворення в різних моделях комунікацій, що відповідають науково-галузевим завданням теоретизації і практичного використання.

У сфері діяльності бібліотек упродовж їх історії завжди існували комунікаційні моделі, що пов'язані з документальними засобами комунікації та їх суспільними функціями. Документально-комунікаційні моделі набули висвітлення в працях С. Г. Кулешова, Н. М. Кушнарєнко, М. С. Слободяника, А. А. Соляник, Ю. М. Столярова, Г. М. Швецової-Водки.

Становлення інформаційного суспільства й інтеграція в комунікаційній підсистемі суспільства оновили сферу пошуків відповідних моделей поведінки бібліотек в єдиному комунікаційному

просторі сучасності, що базується на мультимедійних комунікаційних техніці та технологіях.

З'ясовано, що актуальним на нині є питання якісних аспектів трансформації діяльності бібліотек як комунікаційних структур і обґрунтування необхідних практичних дій щодо управління комунікаційною діяльністю бібліотек у нових умовах. Ці напрями визначено як роботу в зовнішньому контурі комунікаційного простору діяльності бібліотек ВНЗ. Значною мірою вони обумовлені інформаційною політикою в країні та пріоритетами інформаційного менеджменту у ВНЗ, готовністю та активністю бібліотек до співпраці з керівними структурами. Внутрішніми напрямами робіт з інформатизації є: удосконалення технологій роботи, моделювання та організація власного інформаційного простору (інформаційних ресурсів, засобів інформаційної взаємодії, інформаційної інфраструктури), розробка аналітичного апарату інформаційного менеджменту безпосередньо в бібліотеці.

Підкреслено, що невпинне розгортання та активізація процесів інформатизації в той же час приводять до поступового зменшення розбіжностей між рівнем інформатизації бібліотек ВНЗ та рівнем розвитку системи комунікаційних технологій бібліотечно-інформаційної сфери, а саме: технологій документалізації, актуалізації, медіації. Це, у свою чергу, сприяє формуванню нових комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ).

Доведено, що в провідних бібліотеках ВНЗ спостерігається тенденція зниження ролі традиційної АБІС — вона стає лише однією з багатьох рівноцінних інформаційних систем, що використовуються. Це потребує нових концептуальних рішень на шляху подальшої бібліотечної автоматизації та комплексної інформатизації. Обов'язковим елементом сучасного ВНЗ є наявність електронної бібліотеки, інституційних/тематичних репозитаріїв, які ініціюються, організуються та керуються бібліотеками і сприяють розширенню уявлень про них як електронні структури вищих закладів освіти.

Обґрунтовано, що формування внутрішнього комунікаційного середовища (внутрішні інформаційні потоки та зв'язки, що утворилися в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації) та інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища є основними напрямами комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ під впливом інформатизації.

Методологічним підґрунтям дослідження КМДБ ВНЗ та їх інтеграції

до комунікаційно-освітнього простору суспільства є теорія соціальних комунікацій в аспектах вивчення лінійних та нелінійних моделей комунікаційного процесу, які теоретично обґрунтували в широкому соціокультурному контексті Н. Вінер, Г. Лассуелл, М. Мак-Люен, Ч. Осгуд, У. Уівер, К. Шеннон, У. Шрамм. Певний внесок у соціально-комунікаційну теорію в аспекті вивчення моделей комунікації зробили В. М. Бебик, А. Б. Бессонов, В. О. Ільганаєва, В. П. Конецька, О. В. Олійник, А. В. Соколов, Л. Я. Філіпова, Ф. І. Шарков. У бібліотекознавстві комунікаційні моделі досліджували Є. Ю. Генієва, М. П. Коновалова, Ю. М. Столяров, Є. О. Плешкевич, Г. В. Шемаєва, що дозволило розвинути уявлення про діяльність бібліотек як одного з компонентів комунікаційної системи.

Практики моделювання інформаційно-комунікаційних зв'язків та відносин набули застосування в бібліотекознавстві і вплинули на відтворення нових КМДБ, які у дослідженні запропоновано розглядати як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ).

Доводиться, що лінійна за структурою і характером КМД, притаманна документально-комунікаційному рівню функціонування бібліотеки. В умовах електронних комунікацій спостерігаються становлення і розвиток нелінійних КМДБ ВНЗ: інтеракційної, за характером такої, що поєднує інтерактивну і транзакційну базові моделі комунікації, та інтеграційної, за характером — ризоматичної. Ці комунікаційні моделі притаманні відповідно перехідному періоду та періоду медіатизації в процесах інформатизації бібліотек. Перехід бібліотек до повного автоматизованого циклу діяльності з використанням мультимедійної технології зумовлює необхідність подальшого уточнення КМДБ.

Основою методологічної бази дослідження є соціально-комунікаційний підхід, використання якого дозволило: простежити вплив інформатизації на розвиток КМДБ ВНЗ України; відтворити трансформаційні зміни в системі комунікаційних зв'язків та виявити прямий зв'язок КМДБ із процесами формування нових освітньо-наукових інформаційних середовищ, які є складовою освітньо-наукового інформаційного простору держави. Застосування системного підходу

надало змогу: визначити місце бібліотеки в структурі й організації освітньо-наукової комунікації ВНЗ; дослідити аспекти забезпечення цілісності і багаторівневості бібліотеки ВНЗ як системи в умовах розвитку лінійних та нелінійних комунікаційних моделей або їх суміщенні.

Обрані методологічні підходи доповнила сукупність наукових методів: моделювання, компаративного, інформаційного, системного, кластерного аналізу.

У другому розділі **«Вивчення стану функціонування бібліотек ВНЗ України в єдиній комунікаційній системі суспільства»**, що складається із трьох підрозділів, на основі теоретико-прикладного аналізу існуючого в бібліотеках ВНЗ досвіду доведено, що бібліотеки ВНЗ України перебувають на різних стадіях опанування та впровадження НІТ, що змінили їх внутрішній стан та зв'язки з оточуючим середовищем. Стан інформатизації в них поділяється на періоди й етапи: 1 — інформатизація початкового періоду (етап модернізації); 2 — інформатизація перехідного періоду (етап інновації); 3 — інформатизація періоду медіатизації (етап трансформації).

Етап модернізації знайшов відображення в практиці кожної книгозбірні ВНЗ України III-IV рівнів акредитації, коли центром упровадження зусиль працівників бібліотек став процес електронної каталогізації. Етап інновацій характеризується якісними змінами в діяльності бібліотек. На цьому етапі зусилля бібліотечних фахівців спрямовані на виконання завдань з подальшої автоматизації внутрішніх процесів, переходу до мережевих технологій, використання можливостей Інтернет/Інтранет-технологій, виходу у зовнішній простір. На сьогодні етап інновацій притаманний більшості бібліотек, які входять до бібліотечної мережі ВНЗ України III-IV рівнів акредитації. Підтвердженням можуть бути, наприклад, дані, отримані в результаті аналізу рівня опанування Інтернет-простору бібліотеками вищої школи держави. Так, 99 книгозбірень з 222, які входять до бібліотечної мережі ВНЗ, належать до першої групи щодо опанування Інтернет-простору як ті, що вже досягли певних успіхів у змінах технологічного, організаційного, структурного і функціонального устрою власної діяльності. При цьому позитивна динаміка рівня опанування Інтернет-простору бібліотеками за неповні два роки (вересень 2009 р. — травень 2011 р.) складає майже 100%. Етап трансформації в діяльності бібліотек має характеризуватися: спрямованістю на виконання завдань з конструювання інтегрованих гетерогенних інформаційних електронних середовищ у власних

комплексних організаційно-технологічних системах, активним створенням і розміщенням власного інформаційного ресурсу в мережі Інтернет з використанням технологій мультимедіа, організацією доступу до повних текстів у режимі віддаленого доступу. До бібліотек ВНЗ України, які на сьогодні демонструють найбільшу готовність щодо початку реалізації завдань цього етапу, в першу чергу належать 24 бібліотеки, що створили інституційні репозитарії і підтримують їх діяльність (ДНУЗТ, ДонНТУ, КПІ, ЛНУ, НаУКМА, СевНТУ, ХНУ та ін.), та потужні бібліотеки, які надають якісний сервіс з дистанційного обслуговування користувачів завдяки сформованим ЕБ, розвинутим корпоративним зв'язкам, заснованим на віртуальній взаємодії та високій професійній свідомості бібліотечних фахівців (КНУ, ХПІ, НУК, ДонНУЕТ, НАУ, ОДЕУ, ПУЕТ, УАБС, Херсонський ДАУ та ін.).

Доведено, що нині основними формами взаємодії в системі нелінійних комунікацій закладів вищої освіти України і світу є ЕБ, інституційні/тематичні репозитарії, нова електронна науково-видавнича модель бібліотеки. Водночас, подальший розвиток бібліотечної організації в умовах мультимедіа передбачає перехід означених локальних електронних форм бібліотечної діяльності до медіатеки, що характеризується повним циклом автоматизованого виробництва і сервісу (як системи комунікаційних відносин з користувачами) та повною інтеграцією до комунікаційної структури ВНЗ і всієї сфери освіти. Перехід до медіатеки є завданням періоду медіатизації в процесах трансформації бібліотек ВНЗ України.

Виявлено зв'язок рівня інформатизації бібліотек закладів вищої освіти та їх існуючих організаційних форм, що поширені у світовій практиці: «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр», «Бібліотека — центр інформаційної грамотності», «Бібліотека — інформаційний ресурсний центр», «Бібліотека — інформаційний медіа-центр», «Бібліотека 2.0».

Доведено, що найперспективнішою організаційною формою для бібліотек світових та вітчизняних інноваційних закладів вищої освіти, особливо дослідницьких/регіональних університетів, нині є «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр» (БІЦ). БІЦ відзначається процесами інфраструктурного зближення з науковою діяльністю та посиленням тих аспектів функціонування, які дозволяють розглядати бібліотеку як серцевину інформаційної інтелектуальної діяльності університету, як активного учасника процесів наукової комунікації, організації е-науки та е-досліджень.

З'ясовано, що мережева взаємодія бібліотек ґрунтується на нелінійній моделі комунікації, зокрема — інтеграційній. Водночас підкреслено, що для більшості сучасних бібліотек ВНЗ України характерні гібридність, суміщення як документальних КМДБ, так і електронних, основаних на нелінійній комунікації. Тобто образ сучасної бібліотеки ВНЗ є прикладом інтеракційної КМДБ.

У **третьому** розділі дисертації «**Розвиток комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ**», що складається з двох підрозділів, обґрунтовано аналітичні засади підтримки функціонування та розвитку КМДБ в умовах інформаційного суспільства.

Доведено, що лінійна КМДБ, яка основана на монологічних формах мислення, що закріпилися в професійних стереотипах поведінки і традиційній організації діяльності книгозбірень, характеризується як «замкнена» (в межах ВНЗ) модель комунікації без зворотного зв'язку. На етапах модернізації і інновації вона еволюціонує, змінюючись на нелінійну інтеракційну КМДБ, що розвиває діяльність з формування діалогічності відносин у комунікаційному спілкуванні. Відбуваються зміни в предметності праці, змінюються ціннісні орієнтири і норми поведінки в межах бібліотеки, яка по-новому організує свій комунікаційний простір. Інтеракційну КМДБ можна охарактеризувати як «замкнену» (в межах ВНЗ) модель комунікації зі зворотним зв'язком. З кінця першого десятиріччя ХХІ ст. формується підґрунтя для подальшого переходу провідних бібліотек ВНЗ України до третьої історичної КМДБ — інтеграційної, також нелінійної. В інтеграційній КМДБ складається відповідний інтегрований програмний інструментарій для здійснення технологічних процесів. Ці обставини та реалізація концепцій розвитку електронних університетів, орієнтованих на здійснення освітніх і наукових процесів у цифровому середовищі, дозволять розглядати бібліотеки ВНЗ як інтегровані освітньо-наукові інформаційні платформи.

Виявлено прямий зв'язок КМДБ ВНЗ із процесами формування нових освітньо-наукових інформаційних середовищ, які є складовою освітньо-наукового інформаційного простору держави. Головна ознака цього простору — наявність певним чином організованих освітньо-наукових інформаційних ресурсів бібліотек, ВНЗ, інформаційних центрів, науково-дослідних установ, ЗМІ, архівів, музеїв тощо.

Запропонована кластерна методика інтеграції суб'єктів комунікаційної взаємодії в умовах єдиного комунікаційного освітньо-наукового простору, яка дозволяє відтворити процес взаємовпливу всіх

складових єдиного комунікаційного простору з урахуванням стану всіх учасників.

Визначено, що кластер установ освітньо-науково-культурної сфери розглядається як добровільне об'єднання географічно близьких (в основному галузевої спрямованості), взаємодіючих та взаємодоповнюючих центрів генерації, обробки, накопичення і передачі знань (ВНЗ, бібліотеки, наукові установи, виробничі інформаційні компанії, архіви, музеї, інформаційні центри, книговидавничі установи, громадські організації та ін.), функціонуючих на базі НІТ. Об'єднання будується на визначенні єдиних цілей і зворотному зв'язку при формуванні комунікаційних дій в освітньо-науковому просторі, до яких вдаються всі учасники кластера. Змістом реалізації кластера є забезпечення рівних можливостей доступу користувачів до інформації і знань з використанням потенціалу всіх учасників кластера в межах єдиної інформаційно-комунікаційної системи, яка є організацією мережевого типу. Кластер як комунікаційний стан діяльності потребує координаційного центру та дворівневої структури: ядра (сукупності регіональних інституцій соціальної взаємодії — ВНЗ, бібліотек, архівів, музеїв, центрів інформації, книговидання, служб НТІ, театрів, кінофотоіндустрії тощо) та оболонки (адміністрація регіону, благодійні фонди, грантодавці, потенційні інвестори, ЗМІ тощо). Формування та розвиток кластера відбуваються на основі інтеграційної комунікаційної моделі діяльності.

Доведено, що стратегічним перспективним вектором розвитку інтеракційної КМДБ дослідницького/регіонального університету в організаційній формі БІЩ є її майбутня модифікація на інтеграційну КМДБ з ознаками медіатеки. Перехід до інтеграційної КМДБ можливий за умов реалізації таких стратегічних напрямів: 1 — «Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки»; 2 — «Інтеграційна стратегія»; 3 — «Інноваційне управління»; 4 — «Моніторинг змін»; 5 — «Створення іміджу бібліотеки». Реалізація цих стратегічних напрямів передбачає виконання комплексу завдань: від модернізації системи управління бібліотекою ВНЗ та побудови бібліотечного порталу як веб-орієнтованої технологічної суперплатформи до розвитку адвокаційної діяльності, краудсорсингу та формування системи критеріального виміру результатів впровадження нової КМДБ.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету дисертації, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Вивчення впливу інформатизації на трансформаційні зміни діяльності бібліотек допомогло визначити відповідні соціокультурні комунікаційні моделі функціонування бібліотек як складової соціально-комунікаційної системи суспільства. Особливістю трансформаційних змін у бібліотеках ВНЗ є підпорядкування цілей і завдань бібліотечної спрямованості глобальнішим пріоритетам інформатизації освітньої діяльності як цілісної системи на засадах інтеграції технологій, організаційних форм, контенту інформаційних ресурсів. Основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ під впливом інформатизації є: формування внутрішнього комунікаційного середовища, яке вбирає внутрішні інформаційні потоки і зв'язки, що утворилися в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації; інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким є єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір. Дослідження тенденцій розвитку комунікаційних моделей доводить, що вони можуть формуватися за різними ознаками, відбиваючи диверсифікацію комунікаційної діяльності в суспільстві, послідовне виникнення різних комунікаційних засобів та знарядь. Ієрархічно організовані комунікації в бібліотечній сфері в процесі еволюції змінюються на нові моделі, особливістю яких є можливість поєднання лінійного і нелінійного подання інформації та знань.

2. Використання пізнавальних можливостей соціокомунікаційного, системного та модельного підходів, а також комплексу дослідницьких методів: системного, інформаційного аналізу, компаративного, моделювання, кластер-аналізу дозволило відтворити трансформаційні зміни в системі комунікаційних зв'язків сучасного суспільства, визначити головні особливості взаємодії користувачів та бібліотеки в умовах поліпредметності і поліканальності комунікаційних зв'язків у процесі інформатизації, запропонувати розподіл КМДБ за напрямками руху повідомлень у відповідних лінійних та нелінійних комунікаційних моделях. Це визначення моделей стало основою аналізу реального комунікаційного простору бібліотек ВНЗ України в умовах інформаційного суспільства.

Запропоновано розглядати КМДБ як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними предметами (документами,

інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (відповідно до стану розвитку бібліотек ВНЗ).

3. Бібліотеки ВНЗ України перебувають на різних стадіях опанування та впровадження нових інформаційних технологій, що змінили їх внутрішній стан і зв'язки з оточуючим середовищем. За рівнем інформатизації їх діяльність можна поділити на періоди, за рівнем упровадження НІТ — на етапи: 1 — інформатизація початкового періоду, що основана на обмеженому впровадженні комп'ютерних техніки та технологій, АБІС (етап модернізації); 2 — інформатизація перехідного періоду, що характеризується широкомасштабним упровадженням комп'ютерних техніки та технологій, створенням бібліотечних інформаційних систем і мереж, основаних на веб-технологіях (етап інновації); 3 — інформатизація періоду медіатизації, яка відзначається досягненням повного циклу автоматизованого виробництва і сервісу, в якій медіатизація є вищою формою процесу інформатизації (етап трансформації). Нині більшість бібліотек ВНЗ держави перебувають на етапі інновацій, при цьому деякі провідні книгозбірні уже активно формують підґрунтя для переходу до етапу трансформації.

4. Розгляд змін у діяльності бібліотек ВНЗ в залежності від стану інформатизації дозволив простежити еволюціонування їх комунікаційних моделей. Так, початковий період інформатизації ознаменувався першими кроками в напрямі переходу від лінійної КМДБ (документально-комунікаційний рівень) до інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень). Інтеракційна КМДБ ВНЗ найбільше розвивалася в період інформатизації перехідного періоду і є першою нелінійною структурною моделлю комунікації. Вона може бути охарактеризована як локальна, «замкнена» (в межах ВНЗ) модель комунікації зі зворотним зв'язком, за характером — поєднуюча інтерактивну і транзакційну базові моделі комунікації. Інформатизація періоду медіатизації означена переміщенням взаємодії користувачів і бібліотеки в основному в площину віртуальних комунікацій та створенням необхідних умов для посилення інтеграційних процесів, інтелектуалізації діяльності, що, у свою чергу, приводить до поступової зміни інтеракційної КМДБ ВНЗ на інтеграційну (когнітивно-комунікаційний рівень), котра є наступною нелінійною структурною моделлю комунікації. Інтеграційна КМДБ, маючи ризоматичний характер,

характеризується повною інтегрованістю в інформаційно-комунікаційну структуру ВНЗ та всю систему освіти і науки.

Розроблено графічну структуру моделі інформатизації бібліотеки ВНЗ, зміна витків розвитку якої передбачає послідовні зміни КМДБ: лінійна — інтеракційна — інтеграційна.

5. Проаналізовано окремі організаційні форми бібліотек вищої школи, що сформувалися відповідно до особливостей діяльності закладу освіти в умовах інформатизації і нині поширені в Україні та світі: «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр», «Бібліотека — центр інформаційної грамотності», «Бібліотека — інформаційний ресурсний центр», «Бібліотека — інформаційний медіа-центр», «Бібліотека 2.0». Ці організаційні форми є результатом таких етапів інформатизації як модернізація, інновація та трансформація. Так, «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр» характеризується: по-перше, процесами інфраструктурного зближення з науковою діяльністю; по-друге, посиленням тих аспектів функціонування, які дозволяють розглядати бібліотеку як серцевину інформаційної інтелектуальної діяльності закладу освіти, як активного учасника процесів наукової комунікації, організації е-науки та е-досліджень. «Бібліотека — центр інформаційної грамотності», характеризуючись різким зростанням в її діяльності педагогічного аспекту, стає центром е-навчання з основ інформаційної культури для студентів та підвищення кваліфікації — для бібліотечних фахівців. «Бібліотека — інформаційний ресурсний центр» позиціонується як банк ідей та центр інформаційного забезпечення закладу вищої освіти; відзначається зниженням участі в його виховній діяльності та збільшенням підтримки наукового аспекту. Створення «Бібліотеки — інформаційного медіа-центру» зумовлене організацією на базі провідних ВНЗ міських/регіональних інформаційно-бібліотечних, навчально-консультаційних, експертних та культурних центрів — медіа-центрів. Як окрема організаційна форма «Бібліотека 2.0» має місце в невеликих університетах зарубіжжя, які обрали технократичний шлях розвитку, але найбільшого поширення набула як підсистема в бібліотечно-інформаційній системі. Вона оснований на використанні технологій Web 2.0, повній функціональній автоматизації, створенні нового середовища, орієнтованого на користувача.

6. Виявлений причинно-наслідковий зв'язок інформатизації і форм організації бібліотечної діяльності дозволяє стверджувати, що бібліотеки провідних ВНЗ України, продовжуючи процеси автоматизації всіх

складових власної діяльності, переходу до мережевих технологій, використання можливостей Інтернет/Інтранет-технологій, мають усі ознаки інформаційного центру. Основою діяльності бібліотечно-інформаційного центру є суміщення лінійних та нелінійних структурних моделей комунікації. Передбачається, що заміна гібридних форм діяльності бібліотек ВНЗ на повне автоматизоване бібліотечне виробництво, інтегроване до системи соціальних комунікацій, приведе до домінування нелінійних моделей комунікації. Нині у світовій практиці бібліотек вищої школи активно застосовують комунікації, що об'єднують визначені лінійні та нелінійні моделі. Подальша інформатизація бібліотек на мультимедійній основі створює необхідні умови для посилення інтеграційних процесів, що, у свою чергу, приводить до поступової зміни інтеракційної КМДБ на інтеграційну в організаційній формі медіатеки.

У процесі дослідження виявлено прямий зв'язок КМДБ ВНЗ із процесами формування нових освітньо-наукових інформаційних середовищ, які є складовою освітньо-наукового інформаційного простору держави. Головна ознака цього простору — інтеграція до нього певним чином організованих інформаційних ресурсів бібліотек, ВНЗ, інформаційних центрів, науково-дослідницьких установ, ЗМІ, архівів, музеїв тощо. Таким чином, еволюційний перехід від родової лінійної КМДБ до інтеракційної і інтеграційної моделей, основаних на нелінійній структурній моделі комунікації, потребує вдосконалення оцінок станів, планування вибору моделі комунікаційної поведінки, її підтримки та розвитку.

7. За результатами дослідження як аналітичний апарат підтримки функціонування інтеграційної комунікаційної моделі діяльності регіонального кластера установ освітньо-науково-культурної сфери запропоновано організаційну форму «Кластер — інформаційний інтелект-центр» (КІЦ). Змістом діяльності «КІЦ» з реалізації інтеграційної функції є створення рівних можливостей доступу користувачів до інформації і знань з використанням потенціалу всіх учасників кластера в межах єдиної інформаційної-комунікаційної системи, яка є організацією мережевого типу.

8. Доведено, що інтеракційна КМДБ в організаційній формі «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр», яку рекомендовано для впровадження в дослідницьких/регіональних університетах, є елементом традиційної інфраструктури локальних наукових та освітніх комунікацій ВНЗ; ланкою нової електронної інфраструктури глобальних наукових

комунікацій. БПЦ — головний елемент, що формує потік інформації, який включається в комунікаційний простір освіти і науки, забезпечує обмін інформацією і знаннями як у межах університетського середовища, так і між соціумом та університетом.

9. Визначено, що стратегічним перспективним вектором розвитку інтеракційної КМДБ дослідницького/регіонального університету БПЦ є її майбутня модифікація на інтеграційну КМДБ з ознаками медіатеки. Перехід до інтеграційної КМДБ можливий за умов реалізації таких стратегічних напрямів: 1 — «Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки»; 2 — «Інтеграційна стратегія»; 3 — «Інноваційне управління»; 4 — «Моніторинг змін»; 5 — «Створення іміджу бібліотеки».

Проведене дослідження не вичерпує повністю проблеми розвитку КМДБ ВНЗ. Подальшого вивчення потребують питання уточнення типового розмаїття руху інформації та знань у комунікаційних каналах сучасності, їх концептуалізація та деталізація в теоретико-прикладних моделях для використання в практиці бібліотечного виробництва і сервісу, оцінки стану та прогнозування діяльності бібліотек в умовах динамічного розвитку комунікаційного середовища суспільства.

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Колесникова Т. Бібліотечні міфи інформаційного суспільства / Т. Колесникова // Освіта регіону. — 2009. — № 4. — С. 155–161.

2. Колесникова Т. Електронні форми бібліотек ВНЗ як вищий рівень інформатизації бібліотечної діяльності в освіті / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. — 2011. — № 3. — С. 23–28.

3. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика / Т. О. Колесникова // Бібліотеко-знавство. Документознавство. Інформологія. — 2010. — № 4. — С. 59–66.

4. Колесникова Т. Інтеграція бібліотек ВНЗ України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / Т. Колесникова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — К., 2010. — Вип. 28. — С. 209–217.

5. Колесникова Т. Інформатизація бібліотек вищої школи: шляхи еволюції та сучасний стан / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. — 2010. — № 2. — С. 25–28.

6. Колесникова Т. О. Кластер як нова регіональна модель інтеграції

бібліотек ВНЗ України: концептуальні характеристики та умови реалізації / Т. О. Колесникова // Освіта регіону. — 2010. — № 3. — С. 181–188.

7. Колесникова Т. О. Розвиток комунікаційних моделей бібліотек ВНЗ / Т. О. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2011. — № 3. — С. 29–35.

8. Колесникова Т. Сучасна бібліотека вищої школи очима студентів: за результатами соціологічного дослідження / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. — 2009. — № 7. — С. 26–30.

9. Колесникова Т. Стратегії та завдання реалізації комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. — 2011. — № 5. — С. 23–29.

10. Колесникова Т. О. Сучасна бібліотека ВНЗ: моделі розвитку в умовах інформатизації / Т. О. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2009. — № 4. — С. 57–63.

11. Колесникова Т. О. Формування інформаційного образу регіону як наслідок інтеграції інформаційних ресурсів / Т. О. Колесникова // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Х., 2010. — Вип. 31. — С. 97–105.

12. Колесникова Т. Формування комунікаційних відносин при організації бібліотекою інституційного репозитарію ВНЗ / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. — 2011. — № 7. — С. 15–18.

Матеріали та тези доповідей:

13. Колесникова Т. О. Інформаційно-бібліотечне забезпечення навчальної, наукової та виховної діяльності університету в умовах трансформації бібліотеки / Т. О. Колесникова // Гуманітаризація вищої освіти : матеріали міжнар. наук. конф., Дніпропетровськ, 29-30 лист. 2007 р. — Д., 2007. — С. 40–41.

14. Колесникова Т. О. Приєднання студентів технічного університету до культурної та інтелектуальної спадщини людства в процесі трансформації бібліотеки / Т. О. Колесникова // Якість функціонування бібліотечної системи ВНЗ : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., Донецьк, 18–19 жовт. 2007 р. — Донецьк, 2007. — С. 153–157.

15. Колесникова Т. О. Формування інформаційних ресурсів в науково-технічній бібліотеці університету / Т. О. Колесникова // Сучасний український університет: теорія і практика впровадження інноваційних технологій : зб. матеріалів міжнар. наук.-метод. конф., Суми, 22-24 квіт. 2008 р. — Суми, 2008. — Ч. 2. — С. 56–57.

16. Колесникова Т. О. Змінюється світ — змінюємося ми: досвід

роботи по застосуванню інноваційних технологій у виховній роботі серед студентів університету / Т. О. Колесникова // Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., Донецьк, 23–24 жовтня 2008 р. — Донецьк, 2008. — С. 154–156.

17. Колесникова Т. О. Університетські бібліотеки: кризь тисячоліття до інформатизації / Т. О. Колесникова // Духовна сфера в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій : тези міжнар. наук. конф., Дніпропетровськ, 27–28 лист. 2008 р. — Д., 2008. — С. 41–42.

18. Колесникова Т. О. Інформатизація бібліотек ВНЗ як умова трансформації вищої професійної освіти / Т. О. Колесникова // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 26-27 лютого 2009 р. — Х., 2009. — С. 108–110.

19. Колесникова Т. О. Еволюція бібліотек ВНЗ Дніпропетровська і сучасний студент: за результатами соціологічних досліджень / Т. О. Колесникова // Сучасна бібліотека як науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр місцевої громади : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 21 травня 2009 р. — Д., 2009. — С. 195–204.

20. Колесникова Т. О. Бібліотеки ВНЗ Дніпропетровщини: до проблем інформатизації та інтеграції / Т. О. Колесникова // Система обслуговування користувачів у вузівській бібліотеці : матеріали всеукр. наук. конф., 1–3 жовтня 2009 р., Дніпропетровськ. — Д., 2009. — С. 14–22.

21. Колесникова Т. О. Сучасні моделі бібліотек ВНЗ / Т. О. Колесникова // Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., Донецьк, 22–23 жовтня 2009 р. — Донецьк, 2009. — С. 76–82.

22. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ на сучасному етапі розвитку соціальних комунікацій / Т. О. Колесникова // Библиотека вуза на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22-23 апреля 2010 г. — Д., 2010. — С. 43–46.

23. Колесникова Т. О. Бібліотеки ВНЗ: регіональні стратегії інформаційно-комунікаційної взаємодії / Т. О. Колесникова // Библиотека вуза на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апреля 2010 г. — Д., 2010. — С. 46–47.

24. Колесникова Т. О. Формування інформаційного регіонального ландшафту закладів освітньо-культурної сфери як складова інтеграційних процесів в Україні / Т. О. Колесникова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених, Харків, 22–23 квітня 2010 р. — Х., 2010. — С. 95–96.

25. Колесникова Т. О. Інтеграція бібліотек ВНЗ України як умова створення бібліотечного сегменту національного інформаційного простору: аналіз результатів соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / Т. О. Колесникова // Бібліотеки ВНЗ України на шляху до світового інформаційного простору : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 26–28 травня 2010 р. / ХНУ. — Х., 2010. — Режим доступу: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/kolesnikova.ppt>.

26. Колесникова Т. А. Интеграция библиотек вузов Украины: современное состояние и перспективы развития [Электронный ресурс] / Т. А. Колесникова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы семнадцатой междунар. конф. «Крым 2010», 5–13 июня 2010 г., Судак. — Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/interevents/crimea2010/disk/105.pdf>.

27. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек ВНЗ України і США: порівняльна характеристика / Т. О. Колесникова // Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк, 21-22 жовтня 2010 р. — Донецьк, 2010. — С. 84–89.

28. Колесникова Т. А. Электронная библиотека вуза как современная коммуникационная модель деятельности университетской библиотеки / Т. А. Колесникова // Людина і світова глобалізація: перспективи та межі розвитку : тези міжнар. наук. конф., Дніпропетровськ, 25–26 листопада 2010 р. — Д., 2010. — С. 61–62.

Публікації у колективних монографіях:

29. Колесникова Т. О. Вплив інформатизації на стан розвитку бібліотек ВНЗ / Т. О. Колесникова // Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : [монографія] / Бебик В. М. та ін.; за заг. ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової. — Д., 2010. — С. 68–84.

30. Колесникова Т. О. Електронні форми бібліотек в системі освітньо-наукових комунікацій ВНЗ / Т. О. Колесникова // Людина і світова глобалізація: перспективи та межі розвитку : [монографія] / Долгих А. В. та ін.; за заг. ред. Т. І. Власової, Т. М. Талько. — Д., 2011. — С. 270–283.

31. Колесникова Т. О. Європейські університети і бібліотеки: кризь століття до інформатизації / Т. О. Колесникова // Духовні цінності в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій : [монографія] / Айтос С. Ш. та ін.; за заг. ред. Т. І. Власової, Т. М. Талько. — Д., 2009. — С. 260–270.

32. Колесникова Т. О. Університетська бібліотека на сучасному етапі розвитку соціальних комунікацій / Т. О. Колесникова // Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : [монографія] / Бебик В. М. та ін.; за заг. ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової. — Д., 2010. — С. 47–59.

Авторські свідоцтва:

33. Комунікаційні моделі діяльності бібліотеки дослідницького/регіонального університету : А.с. 39981 Україна. // Т. О. Колесникова. — № 40269, заявл. 05.07.2011, опубл. 05.09.2011 // Авторські права і суміжні права. — 2011. — № 26. — С. 39–40.

Брошури:

34. Колесникова Т. О. Науково-технічна бібліотека — інформаційний інтелект-центр університету : метод. рекомендації. / Т. О. Колесникова. — Д. : Дніпропетр. нац. ун-т заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2008. — Ч. 1. — 15 с.

АНОТАЦІЇ

Колесникова Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотеко-знавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2012.

Дисертація присвячена визначенню тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ України під впливом інформатизації. Охарактеризовано умови формування нових моделей комунікаційної діяльності бібліотек, особливістю яких є можливість поєднання лінійного та нелінійного подання інформації. Досліджено, що в процесі еволюції на основі новітніх технологічних рішень лінійна (документально-комунікаційний рівень) комунікаційна модель діяльності бібліотеки змінюється на інтеракційну (інформаційно-комунікаційний рівень), а надалі — на інтеграційну (когнітивно-комунікаційний рівень).

Доведено, що застосування комунікаційних моделей діяльності, які

мають нелінійний характер, збільшує можливість якісних змін у разі неперервних змін параметрів діяльності бібліотек ВНЗ та інформаційного простору освіти і науки. Розглянуто стан та уточнено періодизацію інформатизації в бібліотеках ВНЗ України; обґрунтовано відповідність застосування визначеної комунікаційної моделі діяльності бібліотеки в різні періоди їх інформатизації.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ, інформатизація, комунікаційні моделі діяльності бібліотек, комунікаційне середовище бібліотек, інтеграція, управління.

Колесникова Т. А. Коммуникационные модели деятельности библиотек вузов в условиях информатизации. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям, специальность 27.00.03 — книговедение, библиотекведение, библиографоведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2012.

Диссертация посвящена установлению тенденций развития коммуникационных моделей деятельности библиотек вузов под влиянием информатизации. Характеризуются условия формирования новых моделей коммуникационной деятельности библиотек, особенностью которых является возможность объединения линейной и нелинейной подачи информации.

Исследовано, что в процессе эволюции на основе новейших технологических решений линейная (документально-коммуникационный уровень) коммуникационная модель деятельности библиотеки вуза изменяется на интеракционную (информационно-коммуникационный уровень). Эта модель может быть охарактеризована как локальная, «замкнутая» (в пределах отдельного вуза) модель коммуникации с обратной связью. Перемещение взаимодействия пользователей и библиотеки в пространство виртуальных коммуникаций, создание необходимых условий для усиления интеграционных процессов и интеллектуализации деятельности приводят к постепенному изменению интеракционной коммуникационной модели деятельности библиотеки вуза на интеграционную (когнитивно-коммуникационный уровень). Данная модель характеризуется полной интегрированностью в информационно-коммуникационную структуру учебного заведения и всей системы образования и науки. Доказано, что применение коммуникационных моделей деятельности, имеющих нелинейный

характер, увеличивает возможность качественных изменений при непрерывной смене параметров функционирования библиотек вузов и информационного пространства образования.

Уточнено, что состояние информатизации в библиотеках вузов Украины разделяется на периоды и этапы: 1 — начальный период (этап модернизации); 2 – переходный период (этап инноваций); 3 — период медиатизации (этап трансформации). Обосновано применение определенной коммуникационной модели деятельности библиотеки вуза в разные периоды её информатизации. Обосновано, что библиотеки вузов Украины находятся на разных стадиях информатизации, изменившей их внутреннее состояние и связи с окружающей средой. Большая часть библиотек находится на этапе инноваций, характеризуется интеракционной коммуникационной моделью деятельности. В то же время существует ряд библиотек, уже сегодня демонстрирующих готовность к началу реализации задач этапа трансформаций и переходу к интеграционной коммуникационной модели.

Выявлена причинно-следственная связь информатизации и форм организации библиотечной деятельности. Современная библиотека вуза Украины имеет признаки информационного центра, основой деятельности которого является совмещение линейных и нелинейных моделей коммуникации. В то же время медиатизация как высшая форма развития библиотечной информатизации предполагает переход к медиатеке как полному циклу автоматизированного производства и сервиса, полностью интегрированного в информационную структуру вуза и всей системы образования.

Обнаруженные системно-интеграционные связи, которые обуславливаются коммуникационным единством библиотек вузов, а также их функциональной зависимостью от других агентов информационно-коммуникационного пространства, позволили применить кластерную теорию в качестве аналитического аппарата для выбора коммуникационных моделей.

Определено, что переход от интеракционной к интеграционной коммуникационной модели возможен при условии реализации стратегических направлений: 1 — «Внутренняя самореализация и саморазвитие библиотеки»; 2 — «Интеграционная стратегия»; 3 — «Инновационное управление»; 4 — «Мониторинг изменений»; 5 — «Создание имиджа библиотеки». Их реализация предусматривает выполнение комплекса задач: от модернизации системы управления

библиотекой и построения библиотечного портала до развития адвокационной деятельности, краудсорсинга и формирования системы критериального измерения результатов внедрения новой коммуникационной модели.

Ключевые слова: библиотека вуза, информатизация, коммуникационные модели деятельности библиотек, коммуникационная среда библиотек, интеграция, управление.

Kolesnikova T. A. Communicative models of higher educational institution libraries' activity in the conditions of informatization. — Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Social Communication, speciality 27.00.03 — bibliology, library science, bibliography. — The Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv, 2012.

The thesis deals with the establishment of progress tendencies of communicative models of higher educational institution libraries' activity under the influence of informatization. Conditions of forming of new models in libraries' communicative activity are characterized. The peculiarities of such models consist in possibility of unification of linear and unlinear presenting of information. It is investigated in the process of evolution the linear (documentary and communication level) communication model of higher educational institution libraries' activity changes to interactive (information and communication level), and further – to integral (cognitive and communicative level).

It is proved that the use of unlinear communication models increases the possibility of qualitative changes in the continuous changes of the parameters of the higher educational institution libraries' activity and information space of education and science. The state is considered and periods of university libraries informatization in Ukraine are specified. The reasonable application of the communication model of a particular library activity in different periods of their informatization is proved.

Key words: higher educational institution library, informatization, communicative models of libraries activity, library communicative space, integration, management.

Підписано до друку 08.02.2012 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. №

ХДАК, 61057, Харків-57, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК